

допомоги іншим людям. А також є потреба у гармонізації ціннісно-сміслової сфери студентів у процесі навчання у ВНЗ, необхідної для становлення ефективного майбутнього фахівця.

На основі нашого емпіричного дослідження ми можемо зробити висновок, що «осмисленість життя» впливає на якості майбутнього психолога, які необхідні для професійного становлення.

Список використаної літератури

1. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1975. 352с.
2. Овсянецка Л.П. До проблеми психологічної сутності домагань особистості. Філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ : Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. 1999. Вип. 3. № 1. С. 55–62.
3. Пелех Ю.В. Теоретико-методичні засади ціннісно-сміслової готовності майбутнього педагога до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 36 с.
4. Петровский А.В. Категориальная система психологии. Вопросы психологии. 2000. № 5.
5. Радчук Г.К. Психологія аксіогенезу особистості у контексті вищої професійної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : 19.00.07. Київ, 2011. 44 с.
6. Филиппов А.А., Кондратьева Л.Л. Профессиональная ориентация и профессиональное самоопределение личности. Активность личности в общении и профессиональное самоопределение. Львов : Прогресс, 1976. С. 65-76.
7. Філософський словник соціальних термінів. Харків : Р.И.Ф., 2005. 672 с.
8. Штученко І.Є. Ціннісно-мотиваційні детермінанти формування кар'єрної спрямованості студентів технічних спеціальностей. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2015. №18. С. 259–267.

Вероніка Шкраб'юк

*ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”*

Василь Серденько

*Івано-Франківський обласний центр соціально-психологічної реабілітації
дітей*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. В людському житті найскладнішим перехідним етапом є саме підлітковий вік, коли людина відзначається підвищеною вразливістю до всього того, що робить її дорослою. У цьому віці відбувається форму-

вання і розвиток моральних уявлень, понять і переконань, засвоєння норм, цінностей, суспільних вимог до поведінки. У 12 – 15 років закладаються самосвідомість, самооцінка, які є важливими чинниками в процесі особистісного самовизначення і саморегуляції. Саме тому будь-які несприятливі соціально-психологічні та економічні умови, в яких знаходиться підліток, можуть негативно вплинути на його моральну позицію, життєві цінності і призвести до формування девіантної поведінки.

Виклад основного матеріалу. Девіантна поведінка (поведінка з відхиленнями) – це поведінка людини, що не відповідає прийнятим у суспільстві нормам і рольовим очікуванням [3].

Психолог О. В. Змановська називає такі специфічні ознаки девіантної поведінки [2]:

- 1) багаторазові, тривалі порушення не будь-яких, а найважливіших норм для певного суспільства на цей час;
- 2) поведінка не є наслідком кризової, нестандартної ситуації, а зумовлена загальною спрямованістю особистості;
- 3) сама поведінка супроводжується різноманітними проявами соціальної дезадаптації, викликає негативну оцінку з боку інших людей;
- 4) поведінка не ототожнюється з психічними захворюваннями чи патопсихологічними станами, хоча може за певних умов набувати патологічних форм (алкоголізм, наркоманія тощо);
- 5) результатом поведінки є заподіяння реальної шкоди самій особистості чи оточуючим.

Основні види девіантної поведінки – злочинність і кримінально не каране (непротиправне) аморальне поводження (систематичне пияцтво, сексуальна розбещеність тощо). Зв'язок між цими різновидами полягає в тому, що вчиненню правопорушень часто передують послідовно аморальна поведінка особи.

Аналізуючи дану проблематику, Ю.В. Меркулова [4] розглядає девіантну поведінку у двох значеннях:

- як індивідуальний акт поведінки, учинок, діяльність людини, що не відповідає соціальним нормам, загально визначеним шаблонам, стандартам, що були встановлені чи фактично склалися в суспільстві;

- як явище, що історично сформувалося і відбивається у відносно розповсюджених, масових формах людської діяльності, що не відповідає встановленим у суспільстві нормам.

Як зазначає О. Гонєєв, девіантна поведінка підлітка може проявлятися у декількох площинах [1]:

- як особливості окремих психічних процесів (підвищена рухливість нервових процесів чи їх загальмованість; їх стійкість чи слабкість; підвищена активність чи пасивність дитини; зосередженість і розсіяність; балакучість чи замкнутість; імпульсивність і непередбачуваність, підвищена збудливість і афективність тощо);

- як соціально зумовлені якості особистості і риси характеру (неорганізованість, незібраність, лінь, неуважність, недисциплінованість, брехливість, капризність, упертість, грубість, озлобленість, агресивність, жорстокість);

- як низька загальна культура, негативне ставлення до моральних норм і правил, до оточуючих людей (неохайність, безтактність, байдужість, необов'язковість, невиконання завдання, пропуски занять, бродяжництво, конфлікти з ровесниками і дорослими, копіювання зразків асоціальної поведінки, орієнтація на вузькогрупові інтереси та цінності);

- як шкідливі звички (паління, вживання алкоголю, токсичних і наркотичних засобів, захоплення азартними іграми).

Причин виникнення соціальних відхилень дуже багато і вони дуже різні. Звичайно, всі вони в процесі розвитку суспільства видозмінюються. Але основним джерелом відхилень є соціальна нерівність. Головним у процесі девіантної поведінки є не сам по собі рівень задоволення матеріальних і духовних потреб, а розрив у можливостях їх задоволення для різних соціальних груп.

Важливою умовою формування особистості девіантного підлітка здебільшого є негативні умови сімейного виховання, алкоголізм батьків або рідних, їх

аморальна поведінка. Бувають випадки, коли викривлену моральну атмосферу навколо неповнолітнього створюють люблячі його батьки, які не володіють достатньою педагогічною культурою. Для важковиховуваних підлітків, як правило характерним є негативне ставлення до навчання, яке в результаті протиставляє їх колективу класу, школи. У більшості випадків до числа підлітків-правопорушників потрапляють ті хто не знайшов себе в шкільному колективі через конфліктні взаємостосунки.

Психолог Г.Г. Овчиннікова [5] пов'язує процес формування девіантної поведінки з особливостями адаптивного процесу підлітків. У даному випадку соціальна адаптація підлітків розглядається в 3-х основних напрямках: адаптивна поведінка (на користь середовища виховання); адаптивний стан (відношення людини, що відображає, до умов і обставин, в які він поставлений); адаптивність як умова ефективної взаємодії неповнолітнього з дорослим у системі виховання. У поєднанні вони повинні давати уявлення про те, в яких рамках корисно і доцільно зберігати індивідуальність і незалежність підлітка, а в інших – здібність його до тіснішого злиття з соціальним середовищем.

Науковці М.М. Фіцула, О.М. Бандурка та ін. [6] запропонували виділяти такі 4 ступені девіантної поведінки підлітків: педагогічна занедбаність, важковиховуваність, правопорушення, злочинність.

Педагогічна занедбаність дитини (I ступінь) з'являється як результат загальної моральної, матеріальної і соціальної занедбаності дитини у родині та суспільстві. Це психічно та фізично здорові діти, яких виховують у несприятливих умовах непедагогічними методами.

Важковиховуваність (II ступінь) настає, коли педагогічна занедбаність підлітків, порушення ними шкільних правил і моральних норм, прийнятих у суспільстві, стають частими і більш серйозними та які чинять опір виховним діям педагогів, батьків, інших дорослих.

Правопорушення (III ступінь). Правопорушники – це педагогічно і соціально занедбані, важковиховувані підлітки, поведінка яких не покращує-

ться протягом кількох років. Вони постійно порушують не лише норми моралі, але й адміністративні акти та деякі державні закони.

Злочинність (IV ступінь). Злочинці – це неповнолітні, які залишили школу, працювати не хочуть, постійно порушують норми моралі, адміністративні постанови та державні закони, скоюють крадіжки державного майна та майна окремих громадян, наносять тяжкі фізичні і моральні пошкодження іншим, перебувають, як правило, в асоціальной групі; їх поведінка агресивно-насильницька і матеріально-корислива.

Варто зауважити, що активізувалась протиправна діяльність девіантних дівчат підліткового віку, які є членами асоціальних угруповань і нарівні з юнаками беруть участь у протиправних вчинках та злочинах. Вони становлять третину серед неповнолітніх правопорушників та злочинців. Майже всі вони курять, п'ють, вживають наркотики, мають безладні статеві контакти, через що хворіють на ВІЛ/СНІД, венеричні хвороби, стають жертвами насильства дорослих.

Висновки. Індивідуальна профілактика і корекція девіантної поведінки мають містити в собі комплекс заходів, спрямованих на виявлення підлітків, схильних до девіацій, і здійснення корекційно-профілактичних заходів з метою усунення негативного впливу несприятливих для формування особистості дитини умов. Рання діагностика схильності до девіантної поведінки дає змогу своєчасно розпочати психокорекційну роботу з такими підлітками з метою запобігання у них реалізації цієї схильності.

Список використаної літератури

1. Гонеев А.Д. Основы коррекционной педагогики: Учеб.пособие для студ.высш.пед.учеб.заведений. Под ред.В.А.Сластенина.М.: Академия, 1999. 280с.
2. Змановская Е. В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Издат. центр “Академия”, 2003. 288 с.
3. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика. Полный курс: учебник для бакалавров. 6-е изд., перераб. и доп. М.: Изд-во Юрайт, 2015. 817 с.
4. Меркулова Ю.В. Прояви девіантної поведінки у працівників міліції як проблема. Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. 2014. Т. 19, Вип. 2. С. 214-223.
5. Овчинникова Г.Г. Социально-психологическая адаптация как фактор становления Я-концепции подростка: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. М., 1997. 20 с.

6. Фіцула М.М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання [Текст]: навч.-метод. Посібник. Вид. 2-ге, перероб. та допов. Т.: Навчальна книга. Богдан, 2008. 432 с.

Марія Шпак

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ВИЩОЇ ШКОЛИ» ДЛЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Важливим завданням професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти є формування у них загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, необхідних для успішної професійної самореалізації, виконання в подальшому трудових функцій. Значною мірою цьому сприяє навчальний курс «Психологічна служба вищої школи», який належить до циклу професійної підготовки майбутніх психологів. Він розкриває основні положення теорії і практики функціонування психологічної служби в закладах вищої освіти, яка відповідно до статті 76 Закону України «Про освіту» діє в системі освіти [1].

Згідно з «Положенням про психологічну службу у системі освіти України» метою діяльності психологічної служби є «сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти» [2, с. 1-2]. Визначено, що психологічне забезпечення освітнього процесу в закладах освіти здійснюють практичні психологи [1; 2]. З огляду на це, даний курс ознайомлює студентів з нормативно-правовими, етичними та організаційно-методичними аспектами діяльності практичного психолога в закладах вищої освіти.